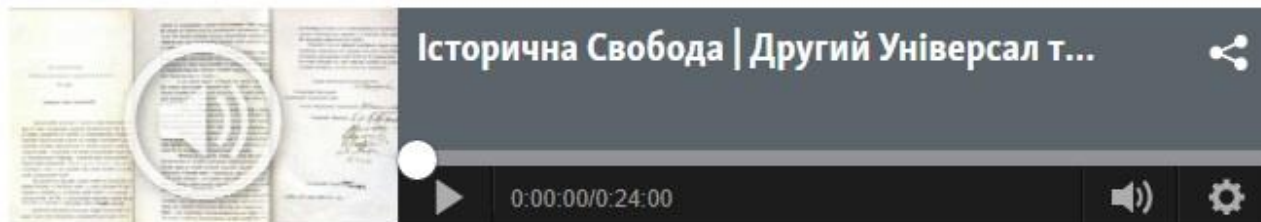

Другий Універсал та повстання полуботківців Чи був у самостійників шанс влітку 1917-го?

*/Павло Гай-Нижник та Андрій Руккас
у програмі Дмитра Шурхала «Історична свобода»/*

(Радіо «Свобода», 11 липня 2017 р.)

Опубліковано: Другий Універсал та повстання полуботківців. Чи був у самостійників шанс влітку 1917-го? / П.Гай-Нижник та А.Руккас у програмі Д.Шурхала «Історична свобода» // Радіо «Свобода». – 2017. – 11 липня [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28621228.html>

У червні 1917 року Центральна Рада ухвалює Перший Універсал, яким проголошує автономію України. Минає менше ніж місяць – і 3 (16) липня Центральна Рада ухвалює вже Другий Універсал, в якому йдеться уже про те, що питання автономії мають вирішити Всеросійські Установчі збори. Коли вони відбудуться, Центральна Рада запропонує свій проект. Також було визнано, що створений Центральною Радою уряд – Генеральний секретаріат – є представником Всеросійського Тимчасового уряду. Цим рішенням були не задоволені українські самостійники, а невдовзі їхні гасла підхопили солдати полку імені Полуботка, які вчинили у Києві збройний виступ.

Про тогочасні події Радіо Свобода спілкувалося з істориками *Павлом Гай-Нижником* та *Андрієм Руккасом*.

- Наскільки ухвалення цих рішень було одностайним у Центральній Раді?

Павло Гай-Нижник: Коли ми говоримо про Другий Універсал, потрібно пам'ятати ще два аспекти: крім цього документа, вийшов статут Вищого управління Україною, а також інструкція для Генерального секретаріату від Тимчасового уряду. Це були наслідки перемов, які відбулися з делегацією Петрограда.

Всіх цікавило питання: чого ж прагнуть українці і до чого це все йде? Адже в Україні тоді було щонайменше тривладдя. Були ради робітничих і селянських депутатів, була адміністрація Тимчасового уряду і Центральна Рада, яка попервах не мала офіційного статусу і була, радше, громадською організацією. Це і зацікавило російський Тимчасовий уряд, адже їм потрібно було стримати республіку загальноросійську, потрібно було тримати фронт, а для цього потрібно було з'ясувати, чого прагнуть українці.

В Києві хотіли легалізації і засобів для існування, а в Петрограді воліли упорядкувати тривладдя, яке було в Україні

Павло Гай-Нижник

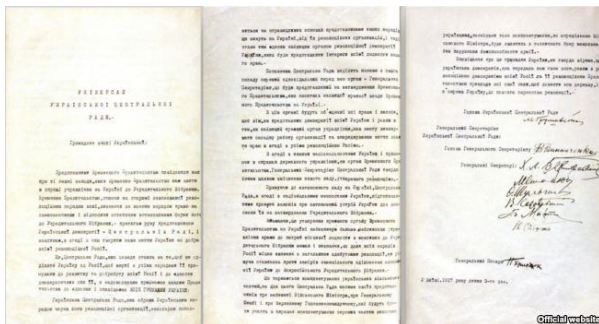
Зацікавленість Центральної Ради полягала в кількох моментах: у них не було грошей, адже для того, щоб вести власну діяльність, вони брали в приватних банках кредити, що означало залежність. У них також бракувало юрисдикції, хто вони такі. Потрібно було легалізуватись, і в цьому зацікавлені були обидві сторони: в Києві хотіли легалізації і засобів для існування, а в Петрограді воліли упорядкувати тривладдя, яке було в Україні.

На цих перемовах, які проходили досить емоційно, ключовим було питання грошей. На це їм один із міністрів Тимчасового уряду відповів: «Ви отримаєте повноваження і засоби для життя тільки в тому разі, якщо ви твердо заявите, що ви будете підрозділом Всеросійського Тимчасового уряду». Тоді ж Грушевський сказав сакраментальну фразу: «Ми не ставимо на порядок денний питання самостійності. Якби ми хотіли це питання поставити, ми б це зробили. Ви ж бачите, що ми можемо це зробити? Ми цього не хочемо». Після цього українська делегація заявила, що вона, безумовно, погоджується на умови Тимчасового уряду.

Андрій Руккас: Серед іншого, Центральна Рада практично зрікалася будь-якого керівництва створенням українських національних військових формувань.

- Другим Універсалом все це було остаточно визначено. Але наскільки одностайно Другий Універсал був сприйнятий українським загалом і політичними силами?

Андрій Руккас: Другий Універсал спричинив кризу російського Тимчасового уряду, адже з нього вийшли кадети. Взагалі 3 липня 1917 року для Тимчасового уряду могло стати останнім днем життя – наступного дня в Петрограді сталося повстання (зі зброєю в руках виступили солдати й робітники, яких розагітували більшовики й анархісти – ред.).

Другий Універсал Української Центральної Ради. 3 липня (16 липня за новим стилем) 1917 року.

Павло Гай-Нижник: Факти, які навів мій колега, ще раз підтверджують те, що російська демократія закінчується там, де починається українське питання.

- Як Ви казали, Грушевський стверджував, що вони не ставили собі за мету проголошувати самостійність. А що тоді з себе представляли самостійники, і що вони ставили собі за мету?

Павло Гай-Нижник: Сили були такі: військовий лікар Луценко з Одеси, який представляв самостійників, згаданий нами військовий юрист Міхновський, також була невеличка група Шемета-Липинського. Загалом за ними не стояли великі сили.

- То це такий радше гурток, ніж партія?

Їх всіх обзивали поміщиками і закидали, що вони хочуть повернути царську владу

Павло Гай-Нижник

Павло Гай-Нижник: Весь тодішній революційний провід – це гурткове виховання. Але в них був дуже гарний ґрунт, а тому вже тоді, на першому й другому військових з'їздах їх почали цькувати соціалісти. Зокрема, в цьому брали участь Винниченко, Грушевський, Петлюра, «Робітнича газета» – офіційна газета соціал-демократів. І, якщо казати сучасною термінологією,

цей чорний піар був не зовсім чесний. Наприклад, усіх самостійників називали ворогами революції й робітничого класу. Більше того, їх усіх обзивали поміщиками й закидали, що вони хочуть повернути царську владу.

- Українські самостійники – царську владу?

Це той чорний піар, яким топили імідж й репутацію самостійників

Павло Гай-Нижник

Павло Гай-Нижник: Так. Це той чорний піар, яким топили імідж і репутацію самостійників.

- 3 липня проголосили Другий Універсал, а в ніч із 4 на 5 липня сталося повстання полку імені Полуботка. Як самостійники зуміли інспірувати це повстання?

Ідеї самостійності були надзвичайно популярними серед солдатської маси. Взагалі військо було більш революційним, ніж найбільші революційні українські партії

Андрій Руккас

Андрій Руккас: Полуботківці діяли під впливом агітації самостійників, під впливом агітації того ж Міхновського. Проте самостійники його не інспірували, адже немає жодних документальних свідчень причетності Міхновського до цього повстання. Але ідеї самостійності були надзвичайно популярними серед солдатської маси. Взагалі військо було більш революційним, ніж найбільші революційні українські партії. І основна боротьба розгорнулася саме за контроль над солдатською масою.

Павло Гай-Нижник: Хотів би зауважити одну річ щодо класифікації: зараз, коли ми розкриємо деталі цього виступу, я не думаю, що правильно говорити про «повстання». Це було більше схоже на бунт.

Андрій Руккас: Виступ із політичними мотивами.

- Проголошення Другого Універсалу й виступ солдатів-полуботківців випадково збіглися чи це було якимось пов'язано?

Павло Гай-Нижник: Тоді збіглося кілька факторів: це наступ на фронті, адже ніхто не хотів іти й гинути, це часткова демобілізація, це самостійницький рух і «бродіння» в політичних колах, яке тоді відбувалось.

Андрій Руккас: Ще був фактор поганого стану з харчуванням. Генеральний військовий секретаріат України взагалі в якийсь момент перестав постачати харчі. Було також погане обмундирування, брак зброї, складні побутові умови спричиняли поширення хвороб.

- Наскільки він був добре підготовлений і наскільки він мав шанси на успіх?

Павло Гай-Нижник: Все, що добре підготовлене, перемагає.

Андрій Руккас: Воно було погано підготовлено, це був спонтанний виступ. Врешті-решт державні перевороти за декілька днів не готуються. Основне, що штовхнуло солдат на цей виступ, це були погані побутові умови.

- Самостійники намагалися цим скористатися чи ні?

Андрій Руккас: Вони ідеологічно на нього впливали. Проте участь Міхновського та інших політичних діячів у цьому виступі документально не фіксується.

Павло Гай-Нижник: Немає жодного документа, де юридично або документально була підтверджена участь Міхновського. Власне, цей виступ не набув політичної спрямованості, бо ми не бачимо жодного політичного лідера, який би скористався цим.

- А чому тоді після цього виступу Міхновський і його соратники просто зникають з політичної арени?

Міхновського звинувачували в тому, що полуботківці говорять словами Міхновського і діють за тим планом, який він накреслив

Андрій Руккас

Андрій Руккас: Був хороший привід позбутися серйозного суперника. Міхновського звинувачували в тому, що полуботківці говорять словами Міхновського і діють за тим планом, який він накреслив. Там дуже натягнуті звинувачення.

- У цей час тривала Перша світова війна. У червні 1917-го почався наступ російських військ, який невдовзі зупинився. А на початку липня почався німецький та австро-угорський контрнаступ, який мав успіх. Російські війська почали відходити чи то, радше, тікати. Які це мало політичні та соціальні наслідки?

Андрій Руккас: У першу чергу, це мало величезні політичні наслідки. Липневий виступ у Петрограді теж був наслідком поразки на фронті.

- Між іншим, основні події на фронті відбувалися на тій ділянці, яка через сучасну Україну проходить. Які це мало наслідки для України?

Андрій Руккас: У червні Центральна Рада проголошує Перший Універсал, створює уряд – і тут же приїжджає делегація з Петрограда домовлятися, бо на фронті складна ситуація, його треба рятувати. Тимчасовий уряд виступає з відозвами: «Українізація війська буде ламати спільний фронт», «Не відділяйтеся від спільної батьківщини, не ламайте спільного фронту».

Для Тимчасового уряду кінець червня та початок липня – це катастрофічні дні. Вони могли втратити владу в Росії цілковито. Тому треба було якось домовлятися із Центральною Радою, щось їй обіцяти

Андрій Руккас

Для Тимчасового уряду кінець червня й початок липня – це катастрофічні дні. Вони могли втратити владу в Росії цілковито. Тому треба було якось домовлятися із Центральною Радою, щось їй обіцяти. Тимчасовий уряд був зацікавлений у домовленостях із Центральною Радою, аби не допустити до влади ради, які були доволі збільшовичені. Цього вдалося уникнути в Петрограді і, в принципі, вдалося в Україні.

– А як Центральна Рада реагувала на цю катастрофу на фронті?

Андрій Руккас: Центральна Рада солідаризувалася з Тимчасовим урядом...

Павло Гай-Нижник: Було випущено безліч відозв і рішень з цього приводу. Власне, українські полки – полуботківці, богданівці – мали поїхати на той фронт.

Натомість солдати, щоб не йти на фронт, висувають свої гасла: «Революція в небезпеці, Україна в небезпеці», «Наш фронт в Києві, ми будемо обороняти Київ». І полуботківці, які стояли на околицях міста (десь у районі теперішнього метро «Нивки») просто юрбою – близько 5 тисяч людей – пішли на Київ: вони заходять, міняють патрулі біля теперішнього Нацбанку, беруть під контроль деякі інші об'єкти.

В них було щось подібне до плану: вони мали поїхати в Канів, там проголосити українську державність

Павло Гай-Нижник

При цьому в них було щось подібне до плану: вони мали поїхати в Канів, там проголосити українську державність.

– Це солдати самі таке вигадали?

Павло Гай-Нижник: Організовували все політизовані солдатські комітети.

– А оцей план про Канів і проголошення держави – кому він належить?

Павло Гай-Нижник: Це підпоручики й прапорщики обговорювали.

– А взагалі є в цих подіях якась ключова постать?

Павло Гай-Нижник: Ключова постать цих подій – це Капкан, який мав бути залучений до виступу...

- **Даруйте, підполковник Капкан тоді командував іншим підрозділом – полком імені Хмельницького.**

Що вимагали ці вояки? Їжу, ліки, нормальне ставлення, ну, і політичне прикриття – самостійність України

Павло Гай-Нижник

Павло Гай-Нижник: Він мав би стати ніби напівдиктатором: взяти владу в Києві, й вони мали діяти спільно. Спочатку Капкан виступає з відозвою, що він тимчасово бере на себе владу в Києві. Але потім її відкликає і, власне, тоді богданівці долучилися до придушення виступу полуботківців ... Але чому ми говорили з паном Андрієм про те, що це не є повстання і не є переворот – надто все було непродумано. **Що вимагали ці вояки? Їжу, ліки, нормальне ставлення, ну, і політичне прикриття – самостійність України.**

Підполковник Капкан

- **Як би Ви охарактеризували постать підполковника Капкана?**

Андрій Руккас: Кадровий військовий російської армії. Здається, він був делегатом на I Всеукраїнському військовому з'їзді, і його поставили командиром богданівського полку. Серед кадрових російських офіцерів було не так багато свідомих українців. Його роль я не можу оцінити негативно, але і позитивного теж важко щось сказати. У цих подіях він підтримав Центральну Раду й не пристав на заклик полуботківців.

- **А цей документ, який він спершу подав, а тоді відкликав – що він означав? Як би ви охарактеризували це перебирання влади на себе?**

Андрій Руккас: Абсолютно нормально. У складній ситуації він як командир найбільш надійної української військової частини заявляє, що бере відповідальність на себе. А коли в ситуації розібралися і Центральна Рада налагодила контакт зі штабом Київського військового округу, то Капкан заявив, що він підпорядковується законному військовому командуванню. Через це він і відкликав свою відозву.

Павло Гай-Нижник: Ще важлива деталь у паралелі з сьогоdnішнім днем – гасло самостійності України. Хтось виступав під ним ідейно, хтось просто ним прикривався. А що тоді зробила революційна преса? Вони

почали усіх їх цькувати, що вони зрадники. Коли хтось не задоволений урядом або невизначеністю уряду, то їх одразу оголошували зрадниками, що вони зрадили революцію, зрадили Україну, зрадили республіку...

Андрій Руккас: Петлюра заявив, що він зрікається полуботківців, але потім мусив пояснювати, що він зрікається лише 2600 полуботківців.

Павло Гай-Нижник: А їх було 5 тисяч. Це дуже великі паралелі з сьогоднішнім днем, з сьогоднішнім ставленням до добровольців.

- Яка була подальша доля полуботківського полку?

Андрій Руккас: Його врешті відправили на фронт. Причому частково його вимоги були задоволені – його відправили як окрему частину. Далі полк брав участь у важких боях на фронті. У листопаді 1917 року він повернувся до Києва, брав участь у подіях, пов'язаних із переобранням Центральною Радою влади у Києві, у Першій українсько-російській війні. На лютий 1918 року в складі полку перебувало менше десяти вояків, і таким чином він припинив своє існування.

Павло Гай-Нижник: А Міхновського, який так і не засвітився як політичний лідер, невдовзі відправили на Румунський фронт.

